

In the theory of law the category «legal subjectivity» reflects all the levels of existing of this legal phenomenon and its using to specific and individual external appearances of legal subjectivity is the movement of theoretical cognition from abstract to concrete. Sectoral legal subjectivity is realized in the legal space, the external boundaries of which are defined by the categories «general» and «single», that is, the sectoral legal subjectivity is covered by the category «special». The latter is also endowed with a certain structure, levels of which in relation to the legal subjectivity are reflections of the stages of this legal phenomenon objective differentiation in the process of its evolutionary development.

In the theory of law, one can distinguish the following types of legal subjectivity: a) public, private, private-public and public-private; b) uncompleted and completed; c) simple and complex; d) insufficient, normal, excessive; e) universal, special and exceptional, etc.

Sectoral legal subjectivity is covered by the first classification nominated as a). In particular, civil legal subjectivity is the type of private legal subjectivity, administrative legal subjectivity is traditionally defined as subspecies of public legal subjectivity. There are reasons for qualifying the economic legal subjectivity as a kind of private-public legal subjectivity. The external appearance of public-private legal subjectivity takes place, in particular, when changing the format for implementation of public functions (for example, the execution of state power occurs in the mode of «service»), or when public authorities delegate its functions to a private-law entity. Further, for example, varieties of economic legal subjectivity may be defined by the concepts of «productional-economic legal subjectivity», «consumer-economic legal subjectivity» and «organizational-economic legal subjectivity».

Key words: category «legal subjectivity», notion «sectoral legal subjectivity», types of legal subjectivity.

УДК 340.1

*Сергій Олександрович Сунєгін,
науковий співробітник
відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук*

ПРАВОВА КОНВЕРГЕНЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ІДЕЙНІ ПЕРЕДУМОВИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Функціонування і розвиток сучасних держав та їх правових систем характеризується складними і суперечливими процесами, належне осмислення та оцінка яких є необхідними передумовами забезпечення стабільності прогресу національних та міжнародного правопорядків, які, на жаль, особливо за останні декілька років, зазнають кризової трансформації, що проявляється, зокрема, на європейському континенті. Загалом погоджуючись із тим, що сучасні держави докладають чимало зусиль для стабілізації як міждержавних, так і внутрішньодержавних відносин у суспільстві, все ж досягти значного прогресу у вирішенні надзвичайно складних глобальних, регіональних та навіть локальних проблем не вдається і дотепер, що обумовлюється як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами, які найтіснішим чином між собою взаємопов'язані.

Прагнучи вирішити або, хоча б, принаймні, узгодити напрями чи шляхи вирішення зазначених проблем, сучасні держави, які навіть в умовах стрімкої та одночасно нерівномірної глобалізації формально залишаються основними та найважливішими суб'єктами узгодження та прийняття відповідних рішень, вживають різноманітні заходи, спрямовані на подолання відповідних кризових явищ та їх наслідків. Одним із таких напрямів є, безумовно, правова конвергенція, яка у найзагальнішому значенні передбачає поступове зближення відповідних правових явищ між собою, зокрема й правових систем як цілісної складноорганізованої сукупності певних елементів (правових засобів або явищ), за допомогою яких держави здійснюють комплексний нормативно-організаційний та стабілізуючий вплив на суспільний розвиток та поведінку людей. З огляду на це, на сьогодні окремого доктринального осмислення потребують різноманітні питання, пов'язані з визначенням сутності та особливостями прояву правової конвергенції сучасних демократичних держав.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Якщо звернутися до сучасного наукового доробку вітчизняних та зарубіжних учених, то можна пересвідчитися, що питання методологічних засад та ідейних передумов правової конвергенції вже неодноразово були предметом доктриналь-

ного осмислення, зокрема, таких вчених, як Г. Дж. Берман, С. Бобровник, О. Львова, Г. Мальцев, В. Нерсисянц, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, А. Поляков, О. Тихомиров, С. Шевчук, Ю. Шемшученко та ін. Утім, реалії сьогодення переконливо доводять необхідність переосмислення основних засад сучасної правової конвергенції, що пов'язано з далеко неоднозначними соціальними наслідками її практичного втілення, зокрема, у контексті зближення національної правової системи України з правовою системою Європейського Союзу (далі – ЄС).

Мета статті – визначити сутність правової конвергенції та ідейних передумов її практичної реалізації з метою формулювання на цій основі висновків і рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку національної правової системи України в умовах суперечливих глобалізаційних процесів та тенденцій.

Основні результати дослідження. Переходячи до безпосереднього висвітлення основного змісту статті, потрібно зауважити, що поняття «конвергенція» використовувалося у суспільних науках у контексті концепції, яка зближення протилежних соціально-політичних систем визначала як основний вектор розвитку сучасного суспільства [1, с. 25]. Справді, якщо звернутися, наприклад, до сучасного філософського розуміння поняття конвергенції, то вона являє собою соціально-філософську та політологічну концепцію, відповідно до якої політично та соціально дивергентні (протилежні) системи – капіталізм та соціалізм зближатимуться і, можливо, об'єднаються у так звану змішану соціальну систему внаслідок інтернаціоналізації економічної, політичної та соціальної діяльності, а також завдяки наявності подібних структурних і функціональних систем, які характеризують індустріально розвинене, технізоване, раціоналізоване та бюрократизоване суспільство [2, с. 258]. При цьому слід зазначити, що поняття «конвергенція» є загальнонауковим і використовується у різних науках, зокрема й у біології, в межах якої цей термін означає набуття різними організмами схожих або подібних ознак у процесі свого розвитку, що досягається завдяки створенню відповідних умов, зокрема, їх перебуванню в однаковому середовищі.

Отже, незалежно від того, в якій науці використовується термін «конвергенція», його сутнісне значення полягає у тому, що, по-перше, зближення відбувається між протилежними або, принаймні, якісно неоднаковими чи неоднорідними явищами, а по-друге, цей процес має двосторонній характер, оскільки передбачає синтез найкращих елементів відповідних явищ або систем у певний цілісний феномен.

Якщо перенести поняття «конвергенція» у площину юриспруденції, то слід зазначити, що у сучасній юридичній науці правова конвергенція розуміється як процес зближення складних правових явищ, у результаті якого формуються їх загальні або тотожні властивості. Як зазначає О. Тихомиров, у юридичній науці конвергенція набула свого поширення як правова конвергенція, конвергенція у праві або конвергенція права, за допомогою яких, поряд із такими поняттями, як «рецепція», «гармонізація», «уніфікація», «імплементация», «аккультурація права» тощо, характеризуються процеси взаємовпливу, взаємодії переважно національних правових систем, але не обмежуються лише ними, а використовуються і для осмислення формування подібності як між різними правовими культурами, правовими традиціями, правопорядками, так і іншими правовими явищами або елементами правових систем. За наявності різних варіацій наукового розуміння правової конвергенції спільним є те, що її поняття застосовується для характеристики «динаміки», зміни складних правових явищ, які можуть бути як однорідними, так і різнорідними за своєю природою, причому ця зміна характеризується їх взаємним зближенням у результаті взаємодії або взаємовпливу, яке призводить до набуття більшої спільності (схожості, тотожності, однаковості), зокрема, становлення конвергенційних (змішаних) правових систем. Таке зближення має аксіологічний, діахронічний, синхронічний та інші виміри. Протилежним поняттям є «правова дивергенція», а спорідненими – «інтерналізація», «гармонізація», «адаптація», «імплементация», «аккультурація», «рецепція права» тощо. При цьому обсяг поняття «правова конвергенція» може охоплювати різні кола правових явищ (національні та інші правові системи, публічне та приватне, міжнародне та національне право, джерела і форми права, його галузі, механізми правового регулювання та інші правові явища) [3, с. 480–482].

Важливою характеристикою сучасного етапу правової конвергенції є те, що її вплив поширюється вже не лише на відповідні правові явища, а й на ті соціальні феномени, які, хоча й пере-

бувають у стійкому та безперервному взаємозв'язку та взаємодії з правом, проте належать до інших складових культури суспільства загалом. Ідеться насамперед про трансформацію змісту інших соціонормативних систем під впливом правової конвергенції, зокрема традиційної моралі та релігії, норми та принципи яких в сучасних умовах все більше віддаляються від змісту багатовікової історичної традиції їх функціонування та розвитку. Як наслідок, суттєвої трансформації зазнає сама культура суспільства як людська діяльність в її найрізноманітніших проявах, основу якої становлять відповідні ціннісно-нормативні конструкції, що цілісно унормовують поведінку людини з урахуванням притаманних їй генетично успадкованих та набутих властивостей, зокрема, характеру, навичок, вмінь, знань, переживань тощо. У заявленому контексті слід зазначити, що, на думку деяких вчених, правова конвергенція – це процес взаємодії між елементами як в самій системі права, так і між правом та іншими регуляторами відносин у суспільстві, а також між правовими системами різних держав, що характеризується їх зближенням, збільшенням кількості зв'язків між елементами об'єктів, які зближуються, та ступенем узгодженості впливу цих елементів на суспільні відносини. Вона здійснюється шляхом проникнення нових інститутів та цінностей в національну правову систему, що тягне за собою її трансформацію і, як наслідок, зближення з правовими системами інших держав та нівелювання відмінностей між ними [4, с. 19].

Таким чином, правова конвергенція передбачає два взаємопов'язаних між собою аспекти її втілення або практичної реалізації – зовнішній та внутрішній. При цьому зовнішня правова конвергенція здійснюється або внаслідок досягнення взаємної згоди щодо її основних параметрів між державами, правові системи яких підлягають зближенню, або внаслідок крос-культурної взаємодії різних країн, їх народів чи формування національного законодавства з урахуванням світових тенденцій у сфері правового регулювання суспільних відносин. Внутрішня правова конвергенція здійснюється в межах окремої держави та її національної правової системи, а її основу складає цілеспрямована діяльність відповідних суб'єктів, спрямована на забезпечення систематизації законодавства, зближення права та інших соціальних регуляторів, форми та змісту права тощо.

Утім, на думку автора, якщо вести мову про зближення права та інших соціальних регуляторів, тобто, наприклад, права і моралі, права і релігії тощо, то доцільніше використовувати поняття не «правова конвергенція», а «нормативна» або «соціонормативна конвергенція», оскільки у цьому разі зближення відбувається не лише в межах відповідних правових явищ, а між соціальними регуляторами, що мають низку специфічних особливостей впливу на відповідних суб'єктів та суспільні відносини. Інакше кажучи, соціонормативна конвергенція передбачає зближення або конвергенцію права і звичаю, права і моралі, права і релігії тощо, а не зближення права однієї держави з правом іншої чи, наприклад, узгодження змісту правових інститутів між собою в процесі здійснення систематизації законодавства.

У сучасній науковій літературі справедливо зазначається, що правова конвергенція повинна здійснюватися на відповідних принципах, які є всеохоплюючими та пронизують її зовнішній і внутрішній аспекти. У заявленому контексті йдеться насамперед про принципи обґрунтованості та ефективності правової конвергенції, недотримання яких, на думку автора, призводить до соціальної деструкції, що може виражатися у різноманітних формах. Так, принцип обґрунтованості правової конвергенції означає, що її основу повинні складати не суб'єктивні бажання та інтереси відповідних суб'єктів, а визначені об'єктивні передумови, при чому не лише виключно економічного характеру, на що зазвичай робиться акцент у сучасному соціогуманітарному дискурсі, а й політичного, ментального, психологічного, морально-релігійного та іншого характеру, які є тісно взаємопов'язаними між собою, внаслідок чого їх не можна штучно відокремлювати та розглядати ізольовано одна від одної. Щодо принципу ефективності правової конвергенції, то він означає, що діяльність, спрямована на зближення національних правових систем, систематизацію та реалізацію законодавства тощо, обумовлюється необхідністю удосконалення правового регулювання суспільних відносин [5, с. 149], а не, наприклад, особистими чи корпоративними інтересами.

Серед різноманіття факторів, які впливають на правову конвергенцію, визначають основні параметри її здійснення, спрямовують її на досягнення конкретних результатів, чи не найбільш суттєвим в умовах сьогодення виступає економіка як особлива система суспільних відносин

з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і нематеріальних благ. Адже очевидно, що, наприклад, розширення міждержавної та внутрішньої торгівлі, ринків збуту відповідної продукції, ресурсної бази тощо, об'єктивно вимагають та обумовлюють необхідність забезпечення належного унормування економічних відносин за допомогою права, що досягається, серед іншого, за рахунок міжнародної взаємодії, спрямованої на вироблення єдиних, або, принаймні, узгоджених правових стандартів та правил економічного життя. Водночас, враховуючи об'єктивно існуючий взаємозв'язок між різними складовими соціальної системи загалом, важливими чинниками, що впливають на правову конвергенцію, є також політична, культурна, зокрема й духовна, а також соціальна сфери життєдіяльності суспільства, оскільки в їх межах формуються стійкі форми організації будь-якої спільної діяльності людей (соціальні інститути), за допомогою яких задовольняються відповідні потреби суспільства загалом або його певної частини. При цьому правова конвергенція, на думку автора, може бути ефективною лише за умови дотримання двох вимог, а саме: по-перше, якщо названі вище чинники, які обумовлюють правову конвергенцію та спрямовують її відповідні процеси у корисному для розвитку держав напрямі, історично розвивалися в межах однієї системи координат, що визначається за допомогою як духовних, так і матеріальних, зокрема й природних параметрів; по-друге, ефективність правової конвергенції безпосередньо залежить від правильного визначення її основи або того головного, що є свого роду «локомотивом» її здійснення (наприклад, економіка, культура тощо).

У цьому контексті потрібно зазначити, що основною ідейною передумовою сучасної правової конвергенції, як і глобалізації загалом, є економічний розвиток на засадах капіталістичної, ринкової моделі економіки. Інакше кажучи, відповідні процеси зовнішньої та внутрішньої правової конвергенції спрямовані здебільшого на забезпечення належного юридичного унормування відповідних ринкових економічних процесів. Із цього приводу можна погодитися з думкою, що економічна сфера життя суспільства, яка виступає ядром або квінтесенцією будь-якої інтегративної активності сучасного світу, використовує можливості національної, міжнародної та наднаціональної юриспруденції з метою упорядкування різноманітних процесів конвергенції таким чином, щоб першочергово досягався саме економічний ефект [6, с. 434], що виражається у сучасних умовах за допомогою єдиного та головного критерію – надприбутку. Адже з історії відомо, що становлення й утвердження як панівної в суспільстві та державі капіталістичної моделі економічного розвитку обумовило своєрідну ціннісну інверсію, внаслідок якої вищі ідейно-духовні засади були виключені з чинників формування та розвитку економічних відносин і були заміщені іншим головним критерієм для прийняття економічних рішень – збільшення капіталу або отримання прибутку. Сучасна капіталістична економіка, яка претендує на всеохоплюючий, глобальний масштаб свого утвердження та панування у світі, визнає матеріальний достаток самодостатнім благом та остаточною метою людської діяльності, тобто, інакше кажучи, визнає безумовний примат матеріального над духовним у суспільному житті. При цьому слід зазначити, що в різних суспільствах питання примату матеріального над духовним і навпаки вирішується далеко неоднозначно, що обумовлюється різними обставинами, зокрема, ментальними і світоглядними характеристиками відповідного суспільства, які склалися історично.

У зв'язку з цим, у науковій літературі небезпідставно висловлюється обґрунтована думка, що економіка визначається не лише трудовими, фондовими і ресурсними потенціалами, а й дією історичних, релігійних, національних, державних, ментально-ціннісних, ідейно-духовних, природних факторів. Саме тому просторові, кліматичні, природо-ресурсні, геоекономічні особливості певної держави не надають такої можливості, щоб будь-які скопійовані з досвіду інших країн «рецепти» були б настільки ефективними, як і в країнах наслідування [7, с. 141–142]. Це означає, що економіку як головну ідейну передумову сучасної правової конвергенції та глобалізації загалом не можна розглядати спрощено, тобто як світову або планетарну економіку, як «ринку всього світу» або як багаторівневу, глобальну систему господарювання, яка на основі міжнародного розподілу праці та за допомогою системи міжнародних економічних відносин об'єднує національні економіки країн світу. Адже у більшості сучасних держав внаслідок особливостей їх історико-культурного розвитку склалися відповідні внутрішні економічні системи, в окремих випадках навіть повністю самодостатні. На це у свій час звертав увагу, зокрема, Ф. Бродель [8, с. 13–18],

який, серед іншого, вважав, що окремі національні економіки за наявності певних умов можуть входити в єдину державну систему або так звану економічну імперію.

Таким чином, потрібно розмежовувати світову економіку як систему міжнародних фінансово-господарських відносин між відповідними суб'єктами, в основу якої покладається об'єктивно притаманна людському розвитку крос-культурна взаємодія або міжкультурна комунікація, та національні або, в окремих випадках, цивілізаційні економічні моделі, формування та розвиток яких обумовлюють багатьма духовними і матеріальними чинниками. У зв'язку з цим, думка апологетів сучасного неолібералізму про те, що так звана модель універсальної капіталістичної економіки західного зразка може бути адекватно «прищеплена» або екстрапольована на всі країни світу є або помилковою, якщо вони щиро вірять у її безальтернативність, або ж вона слугує прикриттям для здійснення відповідної експансії насамперед економічно розвинених країн Європи та Америки у так звані незахідні суспільства.

Так, беззаперечним слід визнати, що, зокрема, в українському суспільстві, а точніше у свідомості його представників, вагоме місце у регулюванні суспільних відносин завжди займали традиційні моральні принципи та норми, які для більшості людей підкріплювалися ще й авторитетом багатовікової християнської православної традиції. Зазначене, на думку автора, є однією з причин того, що переважна більшість громадян навіть сучасної України на, так би мовити, ментальному, підсвідомому рівні не може до кінця зрозуміти та відчувати конкретні переваги так званої ринкової економіки, навіть попри те, що вказана економічна модель, як прийнято вважати, вже давно більш-менш успішно функціонує на Заході. Адже результатом впровадження відповідних соціально-економічних реформ в Україні є те, що економіка продовжує «працювати» не на загальносоціальне благо або загальний добробут людей, а на максимізацію прибутку окремих індивідів чи груп осіб.

Очевидно, що зазначене не в останню чергу пов'язано з тим, що вільна ринкова економіка, в основі якої перебуває принцип свободи підприємництва, є несумісною з принципами і нормами традиційної, принаймні, для нашого суспільства моралі та релігії, які, серед іншого, забороняють збагачуватися чи підвищувати свої прибутки за рахунок інших людей. З урахуванням зазначеного окремі сучасні дослідники справедливо зауважують, що «ринку епохи капіталізму вступив у конфронтацію з традиційною мораллю по багатьох напрямках, що викликало, у підсумку, спроби морально реабілітувати діяльність успішно функціонуючих бізнесменів, побудувати штучну етику ринку, що виправдовує мотиви, які так чи інакше сприяють досягненню високого економічного результату» [9, с. 294].

Така колізійність основних положень ринкової економіки з морально-релігійними принципами побудови взаємовідносин між людьми ще на етапах зародження капіталізму у «західному суспільстві» обумовило появу так званої пуританської моралі, заснованої на ідеях протестантизму як одного із напрямів християнської думки. Узагальнено формулу такої пуританської моралі можна виразити так: «соціальне, фізичне та матеріальне благополуччя людини є свідченням його моральних чеснот та прихильності до нього Бога» або, інакше кажучи, якщо людина є успішною, то це є свідченням її Божого благословення, і навпаки – якщо людина є невдахою, бідною, нещасливою тощо, то вона відкинута Богом.

Зрозуміло, що така надзвичайно спрощена модель розуміння багатоманітної та складної соціальної дійсності, яка впливає із протестантського віровчення, не могла не позначитися на відповідних принципах розбудови взаємовідносин між індивідами, у яких вже не було місця для тих моральних чеснот або якостей, які не приносять конкретної особистої користі, вигоди або успіху. Це означає, що для вказаної моральної системи, яка, починаючи з епохи Відродження, поступово та цілеспрямовано закладалася у морально-релігійне обґрунтування капіталізму, етичність або моральність певного вчинку, діяльності чи поведінки прямо пропорційна корисності її результату для конкретного індивіда, яку можна і потрібно певним чином відчувати або виміряти. Отже, пуританська або «капіталістична» мораль, не заперечуючи моральну цінність добрих справ, зокрема, благодійництва, підміняє їх мотиваційну складову та зміщує її по суті у бік обґрунтування необхідності задоволення особистих егоїстичних прагнень (наприклад, підвищення особистої ділової репутації, досягнення економічного успіху), для чого вже не потрібно

самовіддано любити ближнього, жертвувати своїми благами заради нього, бути по-справжньому солідарним з ним тощо.

Незважаючи на те, що вказана морально-релігійна система координат є характерною не для всього світу, тобто не для всіх держав та суспільств, сучасна правова конвергенція за допомогою відповідних способів та засобів, насамперед, гармонізації законодавства та уніфікації у праві, забезпечує одноманітність та єдність правового регулювання економічних відносин саме на засадах так званого «вільного» ринку, який звільнений передусім від обмежень традиційної для багатьох держав морально-релігійної складової суспільного розвитку. При цьому йдеться про правову конвергенцію не лише в межах так званих західних країн, у яких капіталістична економіка розвивалася за відповідним їй морально-релігійним світоглядом, а й тих держав, у яких економічна система незалежно від її конкретного різновиду формувалася і розвивалася з урахуванням вагомого значення норм та принципів традиційної моралі у суспільному житті. У заявленому контексті йдеться, зокрема, про Україну з її міцною тисячолітньою православною традицією, яка протягом багатьох віків справляла суттєвий вплив на формування системи традиційної моралі українського суспільства. Адже загальновідомо, що відповідно до вітчизняної морально-релігійної системи координат бідність у її матеріальному вимірі ніколи не визнавалася людською вадою або свідченням відсутності божественного благословення. Водночас православна християнська традиція та сформована на її основі мораль завжди виступала проти жадібності, скнарості, корисливості, пріоритету матеріальних цінностей над духовними тощо.

Враховуючи зазначене, слід підтримати думку окремих вітчизняних науковців, які справедливо вважають, що поширення в Україні західної моделі капіталістичної, неоліберальної економіки призводить до зростання соціальної нерівності та суттєвого погіршення рівня життя переважної більшості частини українського суспільства [10, с. 656–657].

Зазначене призвело також до того, що сучасна підприємницька діяльність є тією сферою відносин, в якій все частіше трапляються випадки юридичного або законодавчого схвалення морально осудних дій (наприклад, спекуляція; довільне підвищення тарифів на оплату різноманітних послуг при тому, що якість цих послуг не лише не зростає, а й у багатьох випадках знижується; різноманітні способи перекладання корпоративних, зокрема й банківських, витрат на споживачів, клієнтів тощо). У зв'язку з цим Г. Мальцев зауважує, що «коли інтереси сучасних підприємців зазнають осуду з боку традиційної моралі, право зазвичай і майже автоматично стає на захист економічних інтересів. Сучасні соціальні теоретики, особливо економісти, воліють замовчувати або не замислюватися над тим, що основні інститути ринку в масовому, різноманітному суспільстві не витримують моральної критики, так само як не витримує її будь-яка гральна система, у якій виграш одного чи небагатьох досягається за рахунок програшу іншого чи багатьох. Якщо припустити, що в результаті розвитку вільного ринку виграють усі, а розміри виграшів точно відображають відмінності індивідуальних зусиль і здатності людей, зайнятих в економіці, то такий ринок швидко втратив би свою головну пружину – підприємницького азарту, який постійно посилюється завдяки можливості отримувати високі прибутки» [9, с. 295].

Крім того, навіть у контексті розвитку так званих західних суспільств, для яких модель вільної ринкової економіки є традиційною і прийнятною навіть з точки зору особливостей її морально-релігійного обґрунтування, про що зазначено вище, все частіше висловлюється думка, згідно з якою орієнтація на пріоритети матеріального багатства й особистої користі не вирішує всі проблеми цих суспільств, а в нинішніх умовах навіть створює додаткові соціальні ризики і загрози, пов'язані з втратою свого значення трансцендентальної етики або моралі. Із цього приводу американський соціолог Д. Белл зауважує, що «ціннісна система капіталізму відтворює ідеї благочестя, але на сьогодні вони стали порожніми, оскільки суперечать реальності – гедоністичному образу життя, який насаджується самою системою. Культурна криза, на відміну від політичної, не може бути вирішена шляхом включення або виключення певної соціальної групи; вона перебуває в самому характері цінностей, здатних або нездатних підтримувати систему. Технократичне суспільство не здатне облагородити людину, оскільки матеріальні блага надають лише швидкоплинне задоволення або породжують примітивне почуття переваги перед тим, які їх не мають. Постіндустріальне суспільство не здатне забезпечити трансцендентальну етику, а відсутність

міцно вкорінених в ньому моральних принципів є культурним протиріччям цього суспільства, найсильнішим викликом для нього» [11, с. 651].

Отже, неоднозначне сприйняття місця, ролі та значення економіки у суспільному розвитку, яка, утім, на сьогодні є головною ідейною передумовою правової конвергенції навіть між тими правовими системами, в яких цілісна соціонормативна культура історично розвивалася різними шляхами протягом багатьох століть, слід визнати, принаймні, однією із причин відсутності позитивних результатів багатьох впроваджуваних соціально-економічних реформ, що має місце саме в тих країнах, які історично формувалися і розвивалися на іншому ідейно-ціннісному ґрунті, але вирішили запозичити відповідне підґрунтя в іншій соціокультурній системі координат. При цьому така неоднозначність підходів до розуміння природи, сутності, місця, ролі та значення економіки у суспільному житті впливає або обумовлюється насамперед особливостями історичного розвитку морально-релігійної системи соціонормативних координат, здатних прив'язати змінні або динамічні господарські відносини до певної метафізичної мети, надособистісних ідеалів, які виконують об'єднуючу для суспільства функцію і надають можливість індивідам виходити за межі особистого «я» в його різноманітних вимірах.

Водночас, незважаючи на те, що саме економічний чинник і дотепер залишається найважливішим та найвпливовішим у різноманітних процесах правової конвергенції загалом, не можна не помітити, що його, так би мовити, «капіталістична» або «вільноринкова» формула суттєво трансформує зміст інших факторів, які спрямовують правову конвергенцію у визначеному напрямі, ставлячи останні в залежність від основного та самодостатнього принципу сучасної капіталістичної економіки – необмеженого підвищення матеріального достатку. Адже економіка, якою б вона не була, потребує відповідного ідеологічного обґрунтування, вираженого, зокрема, через політику як одну з найважливіших складових сучасного суспільного розвитку.

Розглянемо насамперед змістовний аспект політики як явища соціальної дійсності. Політика як особлива сфера суспільної діяльності та розвитку, незважаючи на наявність величезного масиву її відповідних дефініцій, завжди нерозривно пов'язана з феноменом держави, а отже, державної влади або державного управління і тими сферами громадського (суспільного) життя (діяльності), які так чи інакше пов'язані з державою або державним впливом на них. Саме у зв'язку із цим політика є сферою вираження і зіткнення різноманітних громадських (групових), а отже, й індивідуальних цінностей духовного і матеріального характеру, що вимагає визначення фундаментальних ціннісних засад функціонування держави, державної влади та відповідних сфер і галузей суспільного життя, які перебувають під впливом держави та відповідним чином з нею взаємодіють.

Зрозуміло, що державу як феномен соціальної дійсності можна розглядати і досліджувати з різноманітних ракурсів, аспектів або точок зору, залежно від яких вказане поняття наповнюється конкретним змістом. Однак це зовсім не означає, що у всій палітрі визначень поняття «держава» неможливо віднайти своєрідну константу, яка завжди зберігається або, принаймні, презюмується у цьому понятті. Такою константою у понятті «держава» є спільність (загальність, єдність), за допомогою чого держава здатна реально та ефективно упорядковувати складні процеси соціального життя, в яких постійно функціонують та зіштовхуються між собою протилежні індивідуальні і колективні інтереси.

Ж.-Ж. Руссо небезпідставно зазначав, що «одна лише спільна воля може управляти силами держави у відповідності до мети її встановлення, якою є загальне благо. Адже якщо протилежність приватних інтересів обумовила необхідність становлення суспільств, то саме узгодженість цих інтересів забезпечило цю можливість. Суспільний зв'язок утворює як раз те, що є спільним у всіх цих різноманітних інтересах і, якщо б не було того, в чому узгоджуються всі інтереси, жодне суспільство не могло б існувати» [12, с. 167–168].

З урахуванням вказаного у сучасній науковій літературі слушно зазначається, що держава об'єктивно втілює в собі глибинну потребу людини в єдиних для тієї чи іншої асоціації цінностях, потребу у визначеному ціннісному каркасі, здатному «зцементувати» спільне соціальне життя, яке у протилежному разі розпадеться. Можна стверджувати, що в земному житті держава є ви-

раженням всезагального, універсального начала, вище якого нічого немає. Саме тому держава та її невід'ємні атрибути, зокрема й влада, конституція, закони тощо, є своєрідними символами загальної або колективної свідомості [13, с. 98–101].

Функціонування і розвиток кожної держави перебувають у безпосередньому та найтіснішому взаємозв'язку з духовними і матеріальними чинниками, які історично сформувалися у межах відповідного суспільства або народу. Оскільки держава завжди замикається на людині або особистості, яка є носієм духовного начала, вона концентровано виражає духовність народу, що втілюється у його унікальному культурному надбанні та спадщині, зокрема, релігії, філософії, мистецтві, традиціях, світогляді певного народу тощо. Але держава – це не проста сукупність індивідів, які її складають та об'єдналися для досягнення певних цілей, нехай навіть і найважливіших. Державу можна і потрібно розглядати як своєрідну колективну особистість або, так би мовити, колективну індивідуальність, колективну свідомість, яка є унікальною з точки зору лише її притаманних соціокультурних особливостей, що розвивалися історично за конкретними параметрами.

Відомо, що, наприклад, Е. Дюркгейм виокремлював поняття колективної свідомості суспільства, під якою розумів сукупність вірувань і почуттів, які є спільними (загальними) для певного суспільства та утворюють визначену систему, що «живе власним життям». Вона, тобто колективна свідомість, є незалежною від приватних умов, у яких перебувають індивіди; вона пронизує весь географічний та соціальний простір певного суспільства, а отже, держави. Вона не змінюється із кожним наступним поколінням індивідів, які живуть у суспільстві, а, навпаки, зв'язує між собою всі наступні покоління. Вона є особливим психічним типом суспільства, який має власний спосіб розвитку, свої властивості, свої умови існування тощо, подібно до свідомості окремого індивіда. Вона є «дещо зовсім іншим, ніж свідомості окремих індивідів, хоча й здійснюється лише в них» [14, с. 80].

У зв'язку із зазначеним необґрунтованим видається достатньо поширена в наш час ліберальна ідея протиставлення держави та індивідів, які її утворюють, що виражається у риторичному запитанні: «держава для людини або людина для держави?». Адже подібне запитання можна ставити лише щодо конкретної державної влади або конкретних органів її здійснення, але не держави як соціального феномену, який має притаманні лише йому сутнісні засади свого формування, функціонування і розвитку, насамперед духовного характеру, оскільки саме духовність через відповідні форми надає можливість досягнути трансцендентні засади людського буття, які перебувають за межами змінного чуттєвого сприйняття та раціонального мислення.

З урахуванням всього зазначеного вище потрібно визнати, що надзвичайно поширене у сучасному соціогуманітарному дискурсі поняття «загальнолюдські цінності», які мають пріоритет над будь-якими національними, народними та іншими колективними й індивідуальними цінностями, не має під собою належного обґрунтування, оскільки не існує єдиної для всіх культури та навіть цивілізації, що переконливо довів, зокрема, британський учений А. Тойнбі, який виступав проти тези щодо існування єдиної загальнолюдської цивілізації. При цьому факт поширення західною цивілізацією своєї економічної та політичної систем на більшість інших цивілізацій зовсім не означає їх подібності або однаковості за іншими параметрами, особливо у контексті пануючої у відповідному суспільстві релігії, яка, як цілком обґрунтовано вважав вчений, виступає найпершим і найважливішим критерієм виокремлення тієї чи іншої цивілізації, оскільки саме релігія є основою її культури, духу та світоглядних засад [15, с. 18–98]. Звідси випливає, що держава як певне політичне оформлення цивілізації також засновується на релігії, тобто на відповідних віруваннях і уявленнях про добро і зло в їх абсолютному (метафізичному) та відносному (емпіричному) значеннях. На це звертав увагу також Г. Гегель, який писав, що «держава виникла з релігії і завжди виникає з неї, тобто принципи держави повинні розглядатися як такі, що мають силу в собі і для себе, а це є можливим лише завдяки тому, що вони визнаються визначеннями самої божественної природи. Саме тому природа держави та її конституції є такими ж, як і природа релігій. Держава справді виникла з релігії, і притому таким чином, що афінська або римська держава були можливими лише при специфічній формі язичеської релігії цих народів, так само як католицькій державі властивим є інший дух та інша конституція, ніж протестантській» [16, с. 100–101] та, наприклад, православній.

Отже, враховуючи зазначені вище важливі методологічні засади, спробуємо осмислити ідейно-політичні передумови сучасної правової конвергенції, зокрема, у контексті зближення національної правової системи України до стандартів ЄС.

Так, ні для кого не секрет, що сучасний політичний ідеал суспільного розвитку складає демократична, правова, соціальна держава, в якій визнається лише одна найвища соціальна цінність – права і свободи людини, тобто лише цінність індивідуалізму. Саме такий підхід в повній мірі відповідає капіталістичній моделі розвитку економіки, в якій система фактично всіх взаємовідносин між суб'єктами розглядається і оцінюється з позиції вартості, матеріальної вигоди або чуттєвого задоволення. Інші ж соціальні цінності, зокрема такі, як загальносоціальне благо, любов та сім'я, народження і виховання дітей, зв'язок та наступність поколінь, поєднання традиційності з інноваційністю та прогресом у соціальному житті, колективність і взаємодопомога, совість, соціальна відповідальність та моральність людини, соціальна справедливість тощо, на жаль, не набувають свого, насамперед, конституційного закріплення, а тому можуть визнаватися лише як другорядні.

У цьому контексті слід зазначити, що установка на індивідуалізм та його безапеляційний пріоритет над колективізмом рано чи пізно неминуче призводить до суспільного регресу, соціальної деградації, оскільки в її основі перебуває протиставлення того, що, як ми попередньо пересвідчилися, насправді є єдиним органічним цілим. Адже кожна особистість може проявити притаманну їй індивідуальність та неповторність лише у суспільстві та державі, тобто у певній колективній свідомості, за допомогою якої можна, зокрема, оцінити відповідні індивідуальні дії, вчинки, діяльність особи, її наміри і мотиви тощо. Закріплення ж безумовного примату індивідуального над колективним призводить до нічим необґрунтованої, штучно створеної роз'єднаності людини і суспільства, держави і громадянина, до їх відчуженості, ворожості щодо одне до одного.

Якщо уявити, що індивідуальне має пріоритет над колективним або права людини є вищими за права відповідного колективного утворення або асоціації, зокрема держави, яка є найвищою формою організації людського життя, то сама ідея відповідного об'єднання втрачає свій смисл. Так само як і права та інтереси, наприклад, окремого працівника не можуть бути вищими за права підприємства, в якому він працює, оскільки у цьому разі втрачається організаційна єдність як необхідна передумова функціонування підприємства, завдяки якій можна планувати його діяльність, керувати та управляти нею у відповідних соціально корисних напрямках.

Навіть якщо погодитися з так званою договірною теорією походження держави, згідно з якою люди у далекому минулому свідомо і добровільно створили державу, то потрібно тоді буде визнати, що вони так само свідомо і добровільно зобов'язалися підкорити їй свою волю, обмежити особисту свободу відповідними правилами, закріпленими у законах, а також взяти на себе певні обов'язки перед суспільством і державою. Натомість вони отримують від держави певні права і свободи, які у зв'язку із самою природою подібного договору *a priori* не можуть бути вище прав створеної ними держави. Саме тому постановка питання про пріоритет приватного або індивідуального над колективним або суспільним, що у юридичній площині виражається у формулі примату прав людини над повноваженнями держави є необґрунтованою і такою, що в підсумку спрямована на посилення різноманітних процесів дивергенції у суспільстві, наслідком яких може бути стан анархії.

Наведені ж вище важливі методологічні засади обґрунтовують зовсім інше, а саме: колективне передує індивідуальному, є необхідною умовою розкриття індивідуального, так само як завдяки єдиному цілому функціонують його частини, які мають смисл лише у контексті усвідомлення цілого. Зазначене підтверджують слова Е. Дюркгейма про те, що «колективне життя не виникло з індивідуального, а навпаки, останнє виникло з першого. Лише за цієї умови можна пояснити, яким чином могла сформуватися особиста індивідуальність соціальних одиниць, не розкладаючи суспільства. Оскільки індивідуальність виробляється всередині вже існуючого соціального середовища, то вона необхідно має на собі його відбиток; вона встановлюється так, щоб не зруйнувати цей колективний порядок, з яким вона пов'язана; вона є пристосованою до нього, хоча і відділяється від нього. Вона не має нічого антисоціального, оскільки вона – продукт суспільства» [14, с. 261].

Водночас, незважаючи на те, що індивідуальність у визначеній мірі обов'язково вміщує в собі елементи або характеристики колективного, це не означає, що вона не може зруйнувати пов'язаний із нею колективний порядок, оскільки будь-яка особистість наділена від Природи або Бога свободою волі, тобто можливістю робити вибір незалежно від жодних обставин, в яких вона перебуває. Адже очевидно, що саме свобода волі індивіда визначає його відповідальність за власні вчинки, а формування всієї сукупності внутрішніх психічних процесів і явищ (наприклад, відчуття, пам'ять, емоції, сприйняття, потреби, почуття, установки, уява тощо) у свідомості людини відбувається не лише в межах її взаємодії з оточуючим світом, зокрема й із іншими особами. Саме цим і пояснюється той факт, що свідомість окремого індивіда у багатьох випадках жорстко не прив'язується до умов його соціального (суспільного) буття і здатна, таким чином, по-іншому сприймати та відображати оточуючу дійсність, розвивати власні думки, поведінку, діяльність та передбачати їх результати тощо.

Отже, якщо держава є формою організації суспільства, то вона оформляє також права й обов'язки людини, зокрема й так звані «природні права», але таке оформлення здійснюється з урахуванням всієї палітри духовних і матеріальних чинників народного життя, які у своєму особливому поєднанні формують саму державу, утворюючи разом із нею єдину субстанцію. І в цьому сенсі так звані загальнолюдські або універсальні цінності, такі як, зокрема, права і свободи людини, що виступають юридичним «локомотивом» сучасної правової конвергенції, завуальовано приховують спроби окремих суб'єктів нав'язати всім суспільствам і державам, які їх оформлюють, чітко визначену особливу систему соціонормативних координат, зокрема й моралі та релігії. Перенесення ж подібних «універсальних демократичних цінностей» на особливий соціокультурний тип конкретної держави і суспільства, зокрема, запозичення правових надбань західної цивілізації (правових стандартів ЄС) в історично відмінні та особливі українські умови, виражені, серед іншого, у специфіці морально-релігійної системи координат українського суспільства, об'єктивно не може принести очікуваної користі та сприяти зміцненню суспільного організму Української держави. Швидше, навпаки, і практика це вже доводить, впровадження правових стандартів ЄС у вітчизняну політико-правову дійсність, яка історично розвивалася своїм особливим, унікальним шляхом, поступово призводить до зворотного процесу – поширення різноманітних ілюзій, розмивання традиційної моралі та релігії у відповідних абстракціях, розбещеності тощо.

Висновки. Враховуючи все наведене вище, можемо зробити певні висновки.

Правова конвергенція передбачає взаємне зближення відповідних правових явищ, а не одностороннє поглинання та розмивання самотності однієї правової системи іншою. Із цього випливає, що справжня, а не задекларована правова конвергенція, може бути лише за наявності визначених об'єктивних передумов її здійснення, до яких належать насамперед подібність релігійного, морального та ментального чинників суспільства, тобто схожість ідейно-духовних, а не матеріальних засад буття народу. Матеріальні ж умови функціонування суспільства, зокрема й рівень його соціально-економічного та науково-технічного розвитку, є похідними від міри його духовності, яка, серед іншого, обумовлює визначену специфіку формування та розвитку системи національного права, джерел або форм його вираження, особливості сприйняття права громадянами або населенням відповідної держави, специфіку взаємодії та взаємозв'язку права з іншими соціальними регуляторами тощо.

Основною ідейно-ціннісною передумовою здійснення сучасної правової конвергенції є безумовний пріоритет індивідуалізму над колективізмом, а також матеріального над духовним, у зв'язку з чим зближення національних правопорядків між собою відбувається насамперед в економічних взаємовідносинах на засадах вільного ринку. Водночас таке зближення потребує свого морально-релігійного та політико-ідеологічного обґрунтування, які завжди, так само як і економіка та культура загалом, мають конкретну історичну специфіку в межах певного суспільства і держави, що обумовлює об'єктивну неможливість об'єднання в єдине ціле цивілізацій з неоднаковими морально-релігійними системами координат без одночасної втрати відповідної самотності однією з них та розчинення її у визначених абстрактно-ілюзорних формулах.

Правова конвергенція в її зовнішньому аспекті, тобто у контексті зближення різних національних правопорядків між собою, може бути обґрунтованою та ефективною лише у тому разі,

якщо відповідні державно-організовані суспільства історично розвивалися у межах однакових духовних параметрів, представлених насамперед в особливостях релігійного світогляду. Адже саме релігія становить духовну основу того чи іншого суспільства та держави і саме вона здатна повною мірою обґрунтувати повноцінний взаємозв'язок між реальним та ідеальним, абсолютним (метафізичним) і відносним (емпіричним). Будь-яка соціокультурна система завжди знаходить відповідне обґрунтування в особливостях того чи іншого релігійного світогляду, який внаслідок дії, зокрема історичних причин, не є і не може бути однаковим або універсальним у межах всього світу.

Правова система України, як і будь-яка інша, розвивалася своїм особливим історичним шляхом, зокрема, на специфіці православної гілки християнського віровчення та сформованому на цій основі морально-релігійному світогляді українського суспільства. Завдяки цьому факту була сформована особлива система поглядів, оцінок та уявлень про об'єктивний світ та місце людини в ньому, її ставлення до оточуючого середовища і самого себе, система переконань та ідеалів, ціннісних орієнтацій тощо. Зазначене, на думку автора, є однією з причин неефективності запровадження в Україні правових та інших соціокультурних стандартів так званого західного суспільства, зокрема, ЄС, які також не можна вважати однорідними, оскільки і вони у далекому історичному минулому визрівали на специфічних релігійних засадах католицизму та протестантизму. У зв'язку з цим відмінності між національною правовою системою України та правовою системою ЄС проявляються насамперед не у формальних аспектах правового регулювання відповідних суспільних відносин, на що зазвичай звертається увага у сучасному дискурсі, а на рівні внутрішнього усвідомлення права в системі соціонормативного регулювання загалом, розуміння його витоків і джерел, визначення місця, ролі та значення права у забезпеченні суспільних та особистих благ, особливостей його сприйняття та оцінки народами відповідних держав тощо. Вказані відмінності неможливо подолати механічно, тобто шляхом формального запозичення відповідних правил або норм, які містяться у праві ЄС або в міжнародному праві, і закріплення їх в національній правовій системі України, зокрема, у Конституції. Адже відповідні запозичені норми для їх практичної реалізації в нашій державі потребують належного ціннісного обґрунтування, що досягається шляхом співставлення їх змісту з надзвичайно важливою для менталітету українського народу морально-релігійної системи координат, яка розвивалася особливим історичним шляхом, відмінним від західних суспільств.

Використані джерела

1. Чучин-Русов А. Е. Конвергенция культур / А. Е. Чучин-Русов. – М. : Магистр, 1997. – 40 с.
2. Словарь философских терминов / науч. ред.: В. Г. Кузнецов. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 731 с.
3. Тихомиров О. Д. Правова конвергенція // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Х. : Право, 2017. – Т. 3: Загальна теорія права / ред. кол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – С. 480–482.
4. Третьякова О. Д. Юридическая конвергенция: теория, технология, практика : монография / О. Д. Третьякова; под ред. Р. Б. Головкина. – М Центр соврем. образоват. технологий, 2011. – 344 с.
5. Третьякова О. Д. Методология конвергенции права / О. Д. Третьякова // Вестник Владимирского юридического института. – 2009. – № 4. – С. 143–150.
6. Захарова М. В. Влияние глобализации на юридическую карту мира / М. В. Захарова // Lex Russica. – 2011. – Т. LXX. – № 3. – С. 417–444.
7. Якунин В. И. Цивилизационно-ценностные основания экономических решений : монография / В. И. Якунин, В. Э. Багдасарян, С. С. Сулакшин. – М. : Научный эксперт, 2008. – 160 с.
8. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. : в 3 т. / Ф. Бродель. – М. : Прогресс, 1992. – Т. 3 «Время мира» / пер. с фр. Л. Е. Куббеля ; вступ. ст. и ред. Ю. Н. Афанасьева. – 679 с.
9. Мальцев Г. В. Нравственные основания права : монография / Г. В. Мальцев. – 2-е изд. – М. : Изд-во СГУ, 2009. – 552 с.
10. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця, А. І. Даниленка, М. Г. Жулинського, Е. М. Лібанової, О. С. Онищенко. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
11. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; пер. с англ., под ред. В. Л. Иноземцева. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.
12. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права / Ж.-Ж. Руссо // Трактаты / пер. с фр. А. Д. Хаютина, В. С. Алексеева-Попова. – М. : Наука, 1969. – С. 151–256.
13. Поздняков Э. А. Философия политики. – 3-е изд., исправ. и доп. – М. : Весь Мир, 2014. – 544 с.

14. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Э. Дюркгейм ; пер. с фр. и послесловие А. Б. Гофмана. – М. : Наука, 1990. – 575 с.
15. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А. Дж. Тойнби ; пер. с англ. Е. Д. Жаркова. – М. : Айрис-пресс, 2010. – 640 с.
16. Гегель Г. В. Ф. Лекции по философии истории / Г. В. Ф. Гегель ; пер. А. М. Водена. – СПб. : Наука, 1993. – 480 с.

Сунегін С. О. Правова конвергенція: методологічні засади та ідейні передумови в контексті сучасного розвитку

Стаття присвячена дослідженню природи правової конвергенції, методологічних засад та ідейних передумов її здійснення у контексті сучасного розвитку. Наголошується, що об'єктивними передумовами здійснення правової конвергенції є ідейно-духовні, а не матеріальні чинники людського буття. Обґрунтовується думка, що ефективність зовнішньої правової конвергенції залежить від однаковості або, принаймні, подібності духовних параметрів відповідних суспільств, представлених насамперед у релігійному чиннику їх розвитку.

Ключові слова: правова конвергенція, мораль, релігія, людина, законодавство, економіка, політика, держава.

Sunegin S. Law convergence: methodological foundations and ideological prerequisites in the context of modern development

The article is devoted to the study of the nature of law convergence, methodological foundations and ideological prerequisites for its implementation in the context of modern development. It is pointed out that law convergence implies mutual convergence of relevant legal phenomena, not unilateral absorption and blurring the identity of one legal system to another. From this it follows that true, but not declared, law convergence, can take place only in the presence of certain objective prerequisites for its implementation, which include, first of all, the similarity of the religious, moral and mental factors of society, that is, the similarity of the ideological and spiritual, but not the material basis being of the people. Material conditions of the functioning of society, including the level of its socio-economic, scientific and technological development, are derived from the measure of its spirituality, which, among other things, determines the specific nature of the formation and development of the system of national law, sources or forms of its expression, features of the perception of law by citizens or the population of the respective state, the specifics of interaction and the relationship of law with other social regulators, etc.

The main ideological-and-valuable prerequisite for the implementation of modern law convergence is the unconditional priority of individualism over collectivism, and material over spiritual, in connection with which the convergence of national law orders among themselves occurs, first of all, in economic relations based on the principles of a free market. At the same time, such a convergence requires its moral-religious and politico-ideological justification, which always, as well as the economy and culture as a whole, have a specific historical specificity within a certain society and the state, which causes the objective impossibility of uniting in a single whole civilizations with unequal moral-religious coordinate systems without simultaneous loss of a corresponding identity of one of them and its dissolution in certain abstract-illusory formulas.

Law convergence in its external aspect, that is, in the context of the convergence of different national law orders, can be justified and effective only if the corresponding state-organized societies have historically evolved within the same spiritual parameters, presented primarily in the peculiarities of the religious outlook. After all, religion itself is the spiritual basis of a society and state, and it is capable of fully justifying the complete relationship between real and ideal, absolute (metaphysical), and relative (empirical). Any sociocultural system always finds the appropriate justification in the features of a religious outlook that, due to historical causes, is not and cannot be the same or universal in the whole world.

The legal system of Ukraine, as well as any other, developed by its own special historical path, in particular, on the specifics of the Orthodox branch of Christian doctrine and the moral-and-religious outlook of Ukrainian society formed on this basis. Due to this fact, a special system of views, evaluations and representations about the objective world and the place of man in it, its relation to the environment and to itself, the system of beliefs and ideals, values orientations, etc., was formed. The author believes that this is one of the reasons for the ineffectiveness of the implementation in Ukraine of legal and other socio-cultural standards of the so-called Western society, in particular the European Union, which cannot be considered homogeneous as they have been ripening in the distant historical past on the specific religious principles of Catholicism and Protestantism. In this connection, the differences between the national legal system of Ukraine and the EU legal system manifest primarily not in the formal aspects of the legal regulation of the relevant social relations, which is usually drawn attention in contemporary discourse, but at the level of internal awareness of law in the system of socio-regulatory regulation as a whole, understanding of its origins and sources, determination of the place, role and meaning of law in the provision of public and personal goods, peculiarities of its perception and assessment by the peoples of the respective states. The indicated differences cannot be overcome mechanically, that is, through formal borrowing of relevant rules or norms contained in EU law or international law, and their consolidation in the national legal system of Ukraine, in particular, in the Constitution. After all, the corresponding borrowed norms for their practical realization in our country need a proper value justification, which is achieved by comparing their content with the moral-and-religious coordinates system that is extremely important for the mentality of the Ukrainian people and developed in a special historical way, different from Western societies.

Key words: law convergence, moral, religion, human, legislation, economy, policy, state.

*Тетяна Іванівна Тарахонич,
старший науковий співробітник
відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

ПРАВОВА АНАЛІТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. Сьогодення вимагає від науки вирішення на доктринальному рівні нагальних проблем, що виникли у суспільстві та державі, постановки нових завдань та пропозицій щодо шляхів їх вирішення. Одним із важливих завдань юридичної науки є забезпечення ефективності правового регулювання та дієвості його механізму. Важливе місце у цьому процесі належить новим науковим підходам та методам, серед яких важливе місце відводиться правовій аналітиці.

Правова аналітика не є новим напрямом у забезпеченні результативності механізму правового регулювання. Однак поряд із цим у юридичній літературі цій проблемі приділено недостатньо уваги, що зумовлює необхідність визначення місця правової аналітики серед юридичного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця проблема не була спеціальним предметом дослідження у правовій сфері, проте деякі її аспекти знайшли належне місце в працях таких учених, як В. Варенко, І. Захарова, В. Нагребельний, І. Онищук, Н. Оніщенко, О. Мандзюк, Н. Пархоменко, Ю. Сурмін, Ю. Тихомиров, Л. Філіппова, Ю. Шемшученко та ін.

Метою статті є з'ясування теоретичних основ розуміння сутності правової аналітики, визначення її місця в забезпеченні ефективності правового регулювання та дієвості його механізму.

Основні результати дослідження. Правову аналітику можна розглядати на різних рівнях наукового пізнання, а саме як юридичну категорію та вид діяльності.

Розглядаючи правову аналітику як юридичну категорію, слід наголосити, що вона має як наукову, так і практичну складову. На доктринальному рівні правова аналітика розглядається як важливий напрям аналізу правової дійсності на науковому та інтуїтивному рівні шляхом використання відповідних прийомів, принципів та методів наукового пізнання.

Практична складова правової аналітики передбачає здійснення певних дій за допомогою використання різноманітних засобів та прийомів, що свідчить про її прогностичну спрямованість. Правова аналітика надає можливість відповідним структурам прийняти найбільш оптимальне, виважене рішення в процесі розв'язання певної проблеми.

Серед зазначеного інструментарію правової аналітики важливе місце належить методу системного аналізу, який надає можливість вивчити об'єкт пізнання, а в цьому разі ми говоримо про механізм правового регулювання, виокремивши його складові компоненти та охарактеризувавши ті особливості, які їм властиві. Водночас компоненти механізму правового регулювання не лише виокремлюються та характеризуються на доктринальному рівні, а й за допомогою синтезу аналізуються ті зв'язки, які між ними існують, характеризується системність, цілісність, динамічність та дієвість механізму правового регулювання. Досить часто правова аналітика користується методом порівняння, що надає можливість виокремити схожі та відмінні риси тих явищ чи систем, які аналізуються. Порівняння механізму правового регулювання та правової системи допомагає показати схожість та відмінність даних систем та зробити висновок, що механізм правового регулювання – це правова система в динаміці.

Не вдаючись до глибокого змістовного порівняння механізму правового регулювання та правової системи, слід наголосити на думці авторів великої української юридичної енциклопедії, що поняття механізму правового регулювання слід відрізняти від іншої не менш складної кате-